

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta
Katedra slovenského jazyka

BAKALÁRSKA PRÁCA

Zuzana Jurčiová

2009

**Katedra slovenského jazyka
Filozofická fakulta
Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre**

Záverečná práca bakalárskeho štúdia

Nárečový výskum Hladovky

**Školiteľ:
Mgr. Martin Pukanec, PhD.**

**Autor:
Zuzana Jurčiová**

2009

Čestné vyhlásenie

Vyhlasujem, že som bakalársku prácu napísala samostatne a použila som iba uvedení literatúru.

V Hladovke dňa:.....

Podpis.....

Abstrakt

JURČIOVÁ, Zuzana: *Nárečový výskum Hladovky*. [Bakalárska práca] Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Katedra slovenského jazyka. Školiteľ: Mgr. Martin Pukanec, PhD. 2009. 51 s.

Práca podáva informácie získané výskumom goralského nárečia v obci Hladovka. Témou je rozbor jednotlivých jazykových rovín: morfolologickej, lexikálnej a fonetickej. Všíkali sme si rozdiely medzi vokalickým a konsonantickým systémom slovenského jazyka a goralského nárečia, odlišné skloňovacie prípony a vzory, aj rozdiely v slovnej zásobe. Syntaktická rovina v práci spomínaná nie je, pretože je takmer úplne zhodná so syntaktickou rovinou slovenského jazyka. Podávame aj veľmi stručný slovník s príslušnými príponami a ekvivalentmi v slovenskom jazyku.

Práca sa okrajovo venuje aj histórii a situácii vo vybranej oblasti, ktorá vplývala na vývin nárečia. V krátkosti sú spomenutí aj jazykovedci, ktorí sa danou témou zaoberali a ich publikácie, ktoré vydali. Pripájame aj nárečové texty zaznamenané počas výskumu.

Zistili sme, že v nárečí Hladovky sú výrazné znaky: vo fonetickej rovine zmena $a > o > \varnothing$, rozklad pôvodných nosoviek (vokál + nazála): *renka*, *monka* a zachovanie *ř*: *řezac*, *řizek*. Z pohľadu morfológie je to vnútroparadigmatické vyrovnanie datívu a lokálu sg, alternácia spoluhlások: *bapka* – *bapce*, analogické vyrovnávanie tvarov a osobitná prípona *–me*. Z lexikálneho hľadiska nachádzame veľa zaujímavých slov, niektoré podobné, zhodné, alebo úplne odlišné od slov v slovenčine.

Kľúčové slová: goralské nárečie, Hladovka, história, výskum, jazykové roviny

Abstract

JURČIOVÁ, Zuzana: *Dialectal Study of Hladovka*. [Bachelor thesis] Constantine the Philosopher University in Nitra, Faculty of Arts, Department of Slovak Language. Adviser: Mgr. Martin Pukanec, PhD. 2009. 51 p.

This work gives information acquired by research on goral dialect. The main subject is analysis of linguistic fields: morphology, lexicology and phonetics. We concentrated on differences between vocal and consonantal system of Slovak language and goral dialect, different inflectional suffixes and paradigms, and differences in vocabulary. Syntactic field is not mentioned there because it is almost the same as syntactic field in Slovak. We submit short dictionary with appropriate suffixes and equivalents in Slovak.

The work marginally deals with history and situation of the chosen area, which influenced the development of dialect. We provide information about linguists, which were engaged in this theme, and their works there. We add also texts recorded during our research.

We found out that in dialect of Hladovka major features are: on phonetic field it is change $a > o > \text{ø}$, decomposition of original nasals (vowel + nasal): *renka*, *monka* and preservation of ř: *řezač*, *řizek*. From the morphological point of view there is intraparadigmatic adjustment of dative and local sg, alternation of consonants: *bapka* – *bapce*, analogical balancing of forms and special suffix *–me*. As far as lexicology is concerned, we can find many interesting words, some of them are similar, some of them are identical or completely different from words in Slovak.

Key words: goral dialect, Hladovka, history, research, language fields

Obsah

Predhovor	6
Úvod.....	7
1 História	8
1.1 História Oravy.....	8
1.2 História obce Hladovka	9
2 Jazyková situácia na slovensko-poľskom pomedzí	11
3 Výskum goralských nárečí	14
4 Členenie goralských nárečí a osídľovanie oblasti	17
5 Fonologický systém	19
5.1 Vokalický systém	19
5.2 Konsonantický systém.....	20
6 Morfológický systém	22
6.1 Podstatné mená	23
6.2 Prídavné mená.....	25
6.3 Zámená	25
6.4 Slovesá.....	26
7 Lexikálny systém.....	27
Záver	37
Použitá literatúra.....	38
Zoznam príloh	41
Prílohy	42

Predhovor

Problematike goralských nárečí sa venovali mnohí slovenskí a poľskí jazykovedci. Táto téma mi je veľmi blízka, pretože moja stará mama a otec sa v Hladovke narodili a žijem tu už 19 rokov. Starí rodičia pracovali viac ako 40 rokov s folklórnymi súbormi, s deťmi aj s dospelými. Otec tiež viedol niekoľko rokov súbor a vydal publikáciu zaoberajúcou sa piesňami z Hladovky a Suchej Hory.

Mám úzky vzťah k tradíciám, pretože som niekoľko rokov účinkovala v detskom folklórnom súbore Goral ako speváčka a primáška ľudovej hudby. Tejto tematike by som sa preto chcela venovať aj naďalej.

Napriek bohatej literatúre a predchádzajúcemu výskumu mnohým témam nebola venovaná dostatočná pozornosť, alebo sa nimi nik nezaoberal. Taký problém sa vyskytol napríklad v prípade morfolologickej roviny. Preto som pristúpili k vlastnému výskumu. Niektoré poľské a staršie knihy však nie sú v knižniciach k dispozícii, preto sme sa v mnohých prípadoch obrátili na informátorov, bez ktorých by práca nemohla vzniknúť.

Touto cestou by som sa chcela poďakovať môjmu konzultantovi Mgr. Martinovi Pukancovi, PhD. za cenné rady, ktoré mi počas prípravy práce poskytol. Tak isto by som sa chcela poďakovať informátorom, menovite Anne Jurčiovej, Márii Števuliakovej a Ing. Miroslavovi Jurčimu za technickú pomoc pri získavaní audiozáznamov.

Úvod

Práca *Nárečový výskum Hladovky* je zameraná na rozbor goralského nárečia vo vybranej obci aj v rámci historických a geografických súvislostí, ktoré naň vplývali.

Obec Hladovka leží v severovýchodnej časti strednej Oravy, v okrese Tvrdošín (Príloha A). Nárečie, ktorým sa v obci hovorí je goralské, obkolesené hornooravskými a stredooravskými nárečiami. Patrí medzi 24 obcí, ktoré tvoria goralskú nárečovú oblasť.

Tejto téme sa venovali mnohí jazykovedci, avšak ostalo ešte veľa materiálu na prebádanie.

Obsahom prvej kapitoly je história Oravy a samotnej obce.

V druhej kapitole sa venujeme jazykovej situácii v tejto oblasti.

Predmetom tretej kapitoly je výskum nárečia a stručný prehľad jazykovedcov, ktorí sa tejto téme venovali.

V štvrtej kapitole predstavujeme členenie goralských nárečí a otázku začlenenia spomínaného nárečia do oblasti slovenských alebo poľských nárečí.

Jadro práce tvoria spracované jazykové roviny. Najprv je to fonetická rovina, po nej nasleduje morfológická rovina a na záver lexikálna rovina a slovník. Ten obsahuje slová, ktoré môžu pomôcť v porozumení textov získaných a zaznamenaných počas výskumu. Záznamy sú vo forme písaného textu aj ako audiozáznam. Informátori sa narodili a bývajú v obci a hovoria týmto nárečím už od útleho detstva.

V tejto práci by sme chceli poskytnúť celistvejší obraz o goralskom nárečí v obci Hladovka, pretože o tejto téme boli vydané zväčša diela, ktoré sa orientovali hlavne na konkrétnu rovinu, poprípade oblasť. Stále chýbajú monografie, ktoré by poskytli celkový obraz na danú tému zo všetkých perspektív.

1 História

1.1 História Oravy

Najstaršie stopy svedčiacie o pobyte človeka na Orave pochádzajú z neskoršej doby kamennej a zo začiatku doby bronzovej. Rozsiahlejšie osídlenie, pochádza až z mladšej doby bronzovej, zanechalo na Orave rozsiahle urnové pohrebiská s mohylovými skrinkovými i voľnými hrobmi. Bronzové nálezy predstavujú zlomky bronzového drôtu, ihlice, bronzové britvy a niektoré iné predmety. Významnou lokalitou je lužické sídlisko na území Dolného Kubína – v archeologickej literatúre označované ako Dolný Kubín III (Grígeľ, 2003, s. 17).

V oblasti Oravy, Kysúc a na vyšnom toku Visly žili Chorváti, nazývaní epitetom Bieli. Prvý ich zaznamenal Konštantín Porfyrogennetos v polovici 10. storočia v spise *De Administrando Imperio* (Ondruš, 2000, s. 120).

Z roku 1167 je doložené meno Vážany, teda Vážania boli obyvateľmi danej krajiny, ktorú listina biskupstva pražského volá „provincia Uuag“. Teda územie, ktoré ma meno podľa Váhu, provincia Váh, je s najväčšou pravdepodobnosťou kmeňové kniežatstvo, ktoré sa nachádzalo niekde ako je Liptov a Orava (Pukanec, 2008, s. 71).

Stredoveké osídlenie Oravy sa obmedzovalo predovšetkým na okolie rieky Oravy a jej prítokov. Vtedajšie roľnícke obyvateľstvo nemalo záujem o hornaté, z poľnohospodárskeho hľadiska málo výnosné oblasti. Najstaršie písomné doklady o existencii obcí sú až z 13. storočia. Z Krakova cez Nový Targ a ďalej na Oravu, viedla stará obchodná cesta. Rozvojom obchodu na Orave získali niektoré obce právo skladu prevážaného tovaru. Mnoho nových kolonistov sa dostávalo na Oravu tam, kde odlesňovali územie a upravovali pôdu na poľnohospodárske účely (Grígeľ, 2003, s. 17 – 18).

Po vyhlásení prvej ČSR roku 1918 sa o slovo prihlásili okrem Maďarska aj severní susedia. Tak vznikol spor, ktorý skončil 28. júla 1920. Poliáci v Paríži predložili požiadavku aj na pričlenenie severného Spiša a hornej Oravy, nielen

o Tešínsko. Poľské nároky na tieto územia siahali na začiatok 20. storočia, keď v súvislosti so sporom o Morské oko v Tatrách sa na poľskej strane začali ozývať hlasy, že sa Poliaci nezrieknu územia Spiša a Oravy, väčšinou obývaného poľským obyvateľstvom. Okrem etnických argumentov uvádzala poľská strana nielen strategické a ekonomické, ale aj kuriózne argumenty. Medzi ne patrilo napríklad konštatovanie, že zálohované mestá na základe Záhrebskej zmluvy majú naďalej patriť Poľsku, lebo pôžička nebola doposiaľ vrátená. (Grígel', 2003, s. 19).

Najdôležitejší bol etnický argument, s ktorým oficiálna poľská delegácia operovala aj v Paríži. Obyvateľstvo tohto územia hovorí poľským (goralským) dialektom. Obyvateľstvo sa väčšinou hlási k slovenskej národnosti.

Na plebiscitnom území sa rozpútala silná agitácia z oboch strán. V nepriateľskom ovzduší vojenské jednotky z poľského územia uskutočňovali záškodnícke akcie. Vytváranie nepriateľského ovzdušia snahou zmeniť hranice sporných území bolo zbytočné. Poľsku napokon pripadlo 60 000 katastrálnych jutár (približne 345 km²) z územia pôvodne patriaceho Uhorsku. Z oravských obcí bola pričlenená Nižná a Vyšná Zubrica, Jablonka, Chyžné, Harkabúz, Oravka, Pekelník, Podvlek, Srnie, Bukovina-Podskalie, Suchá Hora, Hladovka, Vyšná Lipnica a časť nižnej Lipnice. S rozhodnutím neboli spokojní ani Poliaci ani Slováci. (Grígel', 2003, s. 21 – 22).

1.2 História obce Hladovka

Hladovka leží v Oravskej kotline, na severných svahoch Skorušiny v nadmorskej výške 756 metrov nad morom. Susedí so Suchou Horou, Vitanovou a Poľskou republikou (Grígel', 2003, s. 86).

Obec bola založená v roku 1590 a jej pôvodné meno bolo *Jelešňa*, pravdepodobne podľa potoka pri ktorom vznikla. Zámockí pisári ju však pomad'arčili na *Illésnu*, podľa maďarského označenia naturálnych dávok poddaných (*élés*, *ilés*). Neujalo sa to, pretože ľud používal názov Hladovka, čo bolo kontrastom *Illésnej*. Pôvodom názvu nebolo slovo hlad. Skôr by to mohol byť chlad (*Chladovka*) v dôsledku vysokej polohy. Ale v skutočnosti názov vznikol

z rodinného mena prvého šoltýsa, ktorý sa volal Krištof Hlad a pochádzal asi z Nižnej (Jurči, 1996, s. 9).

Počas Tureckých vojen v 17. storočí obec spustla. V roku 1686 je o nej poznačené, že to je nie len podľa mena, ale skutočne „Hladovka“. V dôsledku biedy časť obyvateľstva emigrovala. Časť dediny sa znovu zaľudnila až v roku 1690. Vojnové udalosti a zbojnícke rabovanie z okolitých dedín ťažko dopadli na obyvateľov. Zbojníci z Witova, Chocholowa, Podcervonego a Pekelníka často v boroch skosili ovos, zabili pastierov a ukradli dobytok. Škoda na rabovačkách a prepadoch bola vyčíslená na 2860 zlatých. Obyvateľstvo bolo hospodársky zničené. V podobných zápasoch pravdepodobne zmizla aj pôvodná obec Jelešňa rozložená na brehoch potoka (Jurči, 1996, s. 10).

Obec ostala v poddanskom pomere až do roku 1848. Prvé zameranie hladovského chotára bolo roku 1850 (2861 katastrálnych jutár). Po zrušení poddanstva bol pomer medzi hradným panstvom a starousadlíkmi upravený dohodou zo 6. 6. 1868. Do roku 1918 patrila Hladovka k Uhorsku, potom do československej republiky. Na základe plebiscitu zo 4. 8. 1920 bola Hladovka pridelená k Poľsku (do roku 1921). Druhé pripojenie k Poľsku bolo od 13. 11. 1938 až do roku 1. 9. 1939 (Jurči, 1996, s. 9 – 10).

2 Jazyková situácia na slovensko-poľskom pomedzí

Vývin slovensko-poľských jazykových kontaktov neprebíhal vo všetkých goralských oblastiach jednotne, ale diferencovane. Toto bolo podmienené odlišnými zemepisnými, sociálnymi i kultúrnymi faktormi v jednotlivých goralských oblastiach, ktoré sa podieľali na vzniku a formovaní slovensko-poľského bilingvizmu i slovensko-poľských jazykových kontaktov (Dudášová - Kriššáková, 1993, s. 32).

Pre najstaršie obdobie slovensko-poľských jazykových kontaktov je charakteristický čiastočný bilingvizmus, ktorý sa v jednej časti goralských nárečových oblastí udržal až do nedávneho obdobia. Je to v tých oblastiach, v ktorých si goralské nárečia doposiaľ zachovali všetky výrazné črty poľského základu. Neskôr prevládol úplný bilingvizmus. Len za predpokladu úplného kolektívneho bilingvizmu mohli nastať v týchto nárečiach také závažné zmeny na zvukovej, gramatickej a lexikálnej rovine, na základe ktorých sa zaraďujú medzi prechodné nárečia (Dudášová - Kriššáková, 1993, s. 32).

Môžeme hovoriť aj o čiastočnom kolektívnom bilingvizme, teda o ovládaní druhého jazyka či dialektu len istou vrstvou obyvateľstva. Túto vrstvu tvorili v goralských oblastiach spravidla muži, ktorí ako živitelia rodiny boli nútení používať v pracovných alebo úradných kontaktoch okrem rodného dialektu aj niektorý zo slovenských dialektov. Pri ostatných obyvateľoch možno predpokladať pasívny bilingvizmus. Rozšírenie niektorých systémových hláskoslovných a tvaroslovných slovákizmov v tejto časti goralských nárečí podmieňoval čiastočný aktívny bilingvizmus aj čiastočný pasívny bilingvizmus. A to preto, lebo podmienkou k realizácii jazykového kontaktu nemusí byť len aktívna znalosť druhého jazyka či dialektu, ale môže ňou byť aj jeho pasívna znalosť (Dudášová - Kriššáková, 1993, s. 33).

Na základe rozhodnutia mierovej konferencie v Paríži z 28. júla 1920 časť severnej Oravy a severozápadného Spiša pripadla Poľsku. V dôsledku toho vznikla v uvedených oblastiach nová situácia, ktorá podmienila vznik a formovanie nových

medzijazykových vzťahov. Popri vzťahu goralské nárečia – slovenské nárečia, resp. spisovná slovenčina, vzniká nový vzťah goralské nárečia – poľský jazyk. Došlo k prerastaniu: goralské nárečia, slovenské nárečia resp. spisovný slovenský jazyk, poľský jazyk. Z toho vyplýva aj základný rozdiel v jazykovej situácii medzi slovenskou a poľskou časťou Spiša a Oravy. Bolo to podmienené odlišnými politickými, sociálnymi a kultúrnymi faktormi na tomto území. Ak dovtedy vplývali len slovensko-poľské kontakty, neskôr pristupuje aj vonkajší vplyv poľského jazyka a poľských nárečí. Slovenské obyvateľstvo bolo na poľskej strane vystavené národnostnému a sociálnemu útlaku. Poľsko podpísalo Malú versailľskú dohodu o ochrane menšín, no slovenské školy tu neboli zriadené. Nárečie, ktoré sa celé stáročia vyvíjalo izolovane od poľského jazyka a nárečí, v súvislosti a pod vplyvom slovenských nárečí, sa dostáva do kontaktu s tými nárečiami, s ktorými geneticky súvisí. To spôsobilo novú jazykovú interferenciu (Dudášová - Kriššáková, 1993, s. 34).

Spomínaný stav trval od r. 1920 do r. 1939. V rokoch 1939 – 1945 bola poľská časť Spiša a Oravy pričlenená k Slovensku a jazyková situácia sa podstatne mení. Goralské nárečia sa naďalej rozvíjajú v predchádzajúcich podmienkach, ale aktívna znalosť slovenského jazyka sa rozširuje na všetky vrstvy obyvateľstva. Sociálne úlohy slovenčiny sa rozširujú na úkor sociálnych funkcií goralských nárečí i poľského jazyka. To umožnilo vonkajší vplyv slovenských nárečí a slovenského jazyka a zintenzívnilo slovensko-poľské kontakty v tejto oblasti (Dudášová - Kriššáková, 1993, s. 35).

V roku 1945 sa znova upravila hranica a spomínané oblasti boli zase pridelené k Poľsku (Dudášová - Kriššáková, 1993, s. 35).

Jedným zo závažných faktorov vývinu sa v poslednom období stal spisovný poľský jazyk. Vďaka obmedzenej funkcii slovenčiny sa vytvorili podmienky na zintenzívnenie vplyvu poľštiny. Naopak pracovné, kultúrne a osobné kontakty so Slovenskom a slovenské kultúrne inštitúcie, vyučovanie slovenčiny na základných a stredných školách a slovenské národné povedomie utvára priestor pre vývin kontaktov aj slovensko-poľskej interferencie. Javy motivované vonkajším vplyvom slovenských nárečí sú evidentné v celom systéme všetkých skupín

goralských nárečí na oboch stranách hranice. Samozrejme nerovnaká intenzita kontaktov sa prejavila na nerovnomernom rozšírení týchto javov. (Dudášová - Kriššáková, 1993, s. 36).

Po vzniku I. ČSR v roku 1918 sa čiastočný bilingvizmus mení na úplný. Nová situácia pre rozvoj jazykových kontaktov nastala v povojnovom období, keď sa Slovensko začalo demokratizovať. Vtedy sa spisovná slovenčina rozšírila aj do najvzdialenejších oblastí. Toto zapríčinilo aj nivelizáciu nárečí a ich ústup do roviny neoficiálneho styku. V tomto období rodinné a vnútrokypinové funkcie už neplní len rodný goralský dialekt, ale aj spisovný jazyk. Vďaka tomu vzniká nová situácia hlavne pre tie oblasti, kde bola jazyková interferencia slabšia (Dudášová - Kriššáková, 1993, s. 36).

Závažnú integračnú úlohu v procese vývinu slovenského národného povedomia goralského obyvateľstva zohrala popri češtine kultúrna západoslovenčina a kultúrna stredoslovenčina. Šírenie kultúrnych interdialektov do goralských oblastí začína v 17. storočí, keď platila zásada o používaní domáceho jazyka ako jazyka náboženských obradov (Dudášová - Kriššáková, 1993, s. 37).

Národnouvedomovací proces vyvrcholil v druhej polovici 18. storočia, keď vznikajú pokusy o kodifikáciu spisovnej slovenčiny. Treba spomenúť bernolákovské národnobuditeľské hnutie (Pauliny, 1983, s. 160 - 174). Proces slovakizovania goralského obyvateľstva postupoval pomaly kvôli silnej maďarizácii a kvôli stykom s Poľskom. Národnouvedomovací proces goralského obyvateľstva začal aj skončil neskôr ako u slovenského obyvateľstva, ale bol determinovaný rovnakými spoločenskými, politickými a kultúrnymi faktormi. Dôležitú úlohu zohral aktívny kolektívny bilingvizmus, ale aj pasívny bilingvizmus. Pomáhali odstraňovať jediná (jazykovú) bariéru medzi goralským a slovenským obyvateľstvom, ktoré vytváralo rovnaký typ materiálnej i duchovnej kultúry (Dudášová - Kriššáková, 1993, s. 39).

3 Výskum goralských nárečí

Prvé informácie o goralských nárečiach máme od A. V. Šemberu. Dielo má názov *Základové dialektologie československé* a je z roku 1864. Vymedzil slovensko-poľskú jazykovú hranicu. Podľa M. Karaša jeho údajom chýba presnosť vo fonetickom prepise aj v lokalizácii. Neposkytujú veľa nového, no majú historickú hodnotu (Karaš, 1965, s. 8 - 9).

Na jeho prácu nadviazal v roku 1885 J. Polívka v štúdiu *Polština v horní stolici Oravské* (Polívka, 1885). Ani on sa nevyhol nepresnostiam. Podľa Dudášovej - Kriššákovej má jeho práca oveľa vyššiu hodnotu ako práca Šemberu (Dudášová - Kriššáková, 1993, s. 41).

Ďalší jazykovedec, ktorý sa dotkol goralských nárečí bol F. Pastrnek. V roku 1898 uverejnil v zborníku venovanom J. Gebauerovi štúdiu *O nářečí polském v stolici Trenčínské*. Oveľa väčšiu hodnotu ako jeho charakteristika hornokysuckých nárečí má podľa M. Maľeckeho (1938, s. 73) konštatovanie, týkajúce sa slovensko-poľských kontaktov. Stručné a nepresné informácie nájdeme aj v ankete, ktorú Pastrnek uverejňoval v Slovenských pohľadoch v rokoch 1893 až 1897 (Dudášová - Kriššáková, 1993, s. 41).

Výskumom goralských nárečí na Spiši sa zaoberal S. Czambel, zakladateľ slovenskej dialektológie v monografii *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov* z roku 1906. Zdôrazňoval poľský pôvod goralských nárečí a presne vymedzil slovensko-poľskú jazykovú hranicu na Spiši. Ako prvý zaznamenal výskyt slovakizmov v goralskom nárečí (Czambel, 1906).

Neskôr sa zaoberal goralskými nárečiami český dialektológ V. Vážný. V štúdiu *Nářečí slovenská* sa goralských nárečí dotkol len pri vymedzovaní slovensko-poľských jazykových hraníc na Kysuciach, Orave a Spiši. Prvý krát spomína pôvodné poľské enklávy na strednom Slovensku, čím doplnil celkový obraz výskytu goralských nárečí na Slovensku. Slovensko-poľskou interferenciou sa zaoberal v monografii *Z mezislovanského jazykového zeměpisu*. Opieral sa o *Atlas językowego polskiego Podkarpacia* od M. Maľeckeho a K. Nitscha. Vážný

hodnotí materiál a konfrontuje ho so zápismi z deviatich obcí na slovenskej strane: Vysoká nad Kysucou, Čierne, Hladovka, Oravská Polhora, Liesek, Ždiar, Vyšné Ružbachy, Kače a Plavnica (Vážný, 1934).

Nárečiami enkláv sa zaoberal G. Horák v diele *Nárečie Pohorelej*. Monografia obsahuje aj slovník nárečí a nárečové ukážky. Niektoré javy porovnával so stavom spisovnej slovenčiny, čím neprispel k objasneniu niektorých vývinových zvláštností (Horák, 1955).

A. Kellner sa zaoberal kysuckými nárečiami, avšak k hlbšiemu poznaniu goralských nárečí a ich enkláv prispeli až poľskí bádatelia, napríklad M. Małecky. Zaoberal sa otázkou genézy, podal základnú charakteristiku aj vo vzťahu k poľským aj k slovenským nárečiam. Položil základy výskumu z aspektu slovensko–poľských vzťahov. Spolu s K. Nitschom je autorom *Atlasu językowego polskiego Podkarpacia*. Začlenili do atlasu aj 12 bodov ležiacich mimo územia Poľska, z čoho bolo šesť goralských obcí: Čierne, Hladovka, Oravská Polhora, Ždiar, Nižné Ružbachy a Kače. Ďalšie diela a štúdie M. Małeckého, kde sa zaoberá goralskými nárečiami: *Język polski na południe od Karpat, Archaizm podhalański (wraz z próbą wyznaczenia granic tego dialektu), Polskie wyspy językowe na Słowaczyźnie, Kilka uwag o polskiej gwarze Ciepliczki i Pogoreły w Niżnych Tatrach, Do genezy gwar mieszanych i przejściowych a O wpływie słowackim na polskie gwary na Orawie* (Małecki, 1938, Małecki – Nitsch, 1934).

Treba spomenúť aj Z. Sobierajského a jeho štúdie *Zarys gwar polskich okolicy Starej Lubovni na Spiszu a Z morfologicznych wpływów słowackich na polskie gwary spiskie*. Ďalší z poľských autorov, ktorí sa okrajovo dotkli goralských nárečí boli A. Zaręba (1967), Z. Stieber a F. Sowa.

Zo slovenských jazykovedcov to bol aj A. Habovštiak, ktorý sa zaoberal oravskými nárečiami. Vo svojich dielach spomína mnohých autorov, ktorí sa zaoberali už pred ním oravskými a goralskými nárečiami. Zastáva názor, že obyvateľstvo si niektoré prvky prinieslo z východného Slovenska. Zaoberal sa goralskými dejinami na slovenskej strane Oravy. Porovnával jazykové javy goralského nárečia so slovenskými nárečiami na hornej Orave, dotýkal sa kolonizácie hornej Oravy sa snažil sa vymedziť hranicu medzi goralskými

a stredoslovenskými nárečiami (Habovštiak, 1965).

Samozrejme, musíme spomenúť aj J. Dudášovú – Kriššákovú. Zaoberá sa hlavne vzťahmi goralských a slovenských nárečí, ale aj goralských nárečí a spisovného slovenského jazyka. Zamerala sa na fonologickú rovinu goralských nárečí na slovenskom a poľskom území z aspektu slovensko–poľských jazykových kontaktov (Dudášová – Kriššáková, 1993, Dudášová - Kriššáková, 2001).

Z uvedeného vyplýva, že goralské nárečia odjakživa priťahovali pozornosť a výskum má dlhú tradíciu. Niektorí ich skúmali bez ohľadu na slovensko–poľské jazykové kontakty, čo nie vždy prinieslo požadované výsledky. Dodnes chýba práca, ktorá by hodnotila všetky skupiny goralských nárečí na slovenskom aj poľskom území z hľadiska dlhodobých a intenzívnych slovensko–poľských jazykových kontaktov a ktorá by poukázala na hlavné vývinové tendencie na jednotlivých jazykových rovinách.

4 Členenie goralských nárečí a osídľovanie oblasti

Termínom goralské nárečia sa v slovenskej dialektológii označujú nárečia poľského pôvodu. Sú to nárečia jednak na slovensko-poľskom jazykovom pomedzí na Spiši, Orave a Kysuciach, jednak nárečia enkláv na Liptove a Gemeri. Goralské nárečia v týchto oblastiach netvoria jednoliaty dialekt, ale sa vnútorne členia na štyri skupiny: spišské goralské nárečia, oravské goralské nárečia, kysucké goralské nárečia a nárečia enkláv (Grígel', 2003, s. 43).

Do skupiny spišských a oravských goralských nárečí, ktoré sa vydeľujú v rámci malopoľských nárečí, patria z jazykového a historického hľadiska aj nárečia tých obcí, ktoré boli pripojené k Poľsku na základe rozhodnutia mierovej komisie v Paríži z 28. júla 1920. Tieto obce boli až do uvedeného rozhodnutia vždy súčasťou Spišskej a Oravskej stolice, preto goralské nárečia na Spiši a na Orave tvoria prirodzené kontinuum spišských a oravských nárečí na poľskej strane (Grígel', 2003, s. 43).

Goralské nárečia na slovenskom aj poľskom území tvoria spolu s podhalskými nárečiami karpatský typ nárečí a v jeden celok ich spája, podobne ako ostatné nárečia karpatského jazykového areálu, výrazná príbuznosť v lexike, teda značná vrstva spoločných lexém - karpatizmov. Vďaka tomu sa od poľských nárečí odlišujú a zároveň približujú k nárečiam karpatského jazykového areálu: slovenským, ukrajinským, maďarským a rumunským nárečiam (Grígel', 2003, s. 43).

Goralská nárečová oblasť na Orave je v porovnaní so spišskou oblasťou podstatne menšia a mladšia. Tvorí ju 24 obcí (11 na slovenskom území a 13 obcí na poľskom území), ktoré ležia v západnej a severnej časti hornej Oravy. Dve obce (Hladovka a Suchá Hora) sú vkliessené medzi slovenské obce v severovýchodnej časti strednej Oravy a od ostatných goralských obcí ich oddeľuje pás hornooravských a stredooravských nárečí. Goralskú oblasť na hornej Orave spája so Zamagurím niekoľko spoločných črt. Ležia na slovensko-poľskom pomedzí a prirodzené kontinuum majú na poľskej strane. Tvorili až do roku 1920 jeden

zemepisný a jazykový celok. Proces slovensko-poľskej interferencie ich zasiahol iba čiastočne. Nárečie tvoria súvislé jazykové i zemepisné celky, preto prenikanie slovenských jazykových prvkov bolo menej intenzívnejšie než v oblasti prechodných slovensko-poľských nárečí. Nevzťahuje sa to na nárečie obce Hladovka, ktoré spolu s nárečím Suchej Hory tvorí enklávu v slovenskom jazykovom prostredí. Zatiaľ čo nárečie Suchej Hory slovenským vplyvom odolávalo, nárečie Hladovky im podľahlo v značnej miere, čím sa zároveň vyčlenilo zo skupiny oravských goralských nárečí. Právom sa natíska otázka, kde treba zaradiť nárečia, ktoré sú tak veľmi zasiahnuté procesom slovensko-poľskej interferencie. Z hľadiska genetického sú to nesporne poľské nárečia. Z hľadiska synchronického sú prechodným útvarom stojacim na rozhraní dvoch jazykov. Upozornil na to už M. Maľeckí (1938) a nárečie Hladovky zaradil na základe podstatných zmien v hláskosloví a morfológii medzi prechodné slovensko-poľské nárečia. (Grígeľ, 2003, s. 45 - 46).

Osídľovanie Oravy malo jednoliatejší charakter ako osídľovanie Spiša, preto je jazyková a etnická diferenciácia na Orave oveľa menšia než na Spiši.

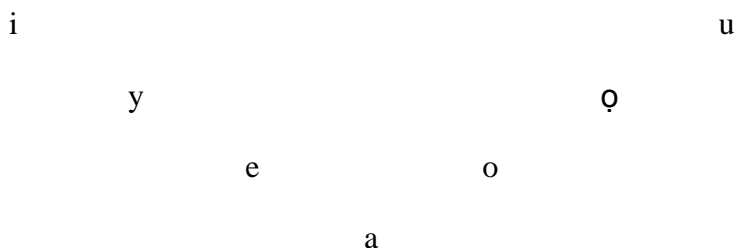
Pri osídľovaní dominoval stredoslovenský nárečový živel, postupujúci od juhu pozdĺž rieky Oravy, ktorý sa na hornej Orave stretol s poľským živlom, postupujúcim od severu alebo od východu. Ukrajinský živel bol pri osídľovaní Oravy nepatrný a jeho stopy sa zachovali v názvoch niektorých obcí, resp. v niektorých priezviskách. Priebeh kolonizácie goralských obcí na Orave: Jablonka 1558, Rabča 1564, Suchá Hora a Bukovina 1566, Srnie 1567, Podvlk, Oravka, Oravská Polhora, Pekelník a Podskalie 1588, Harkabúz 1593, Hladovka 1590, Horná Zubrica 1604, Mala Lipnica 1608, Chyžné a Dolná Zubrica 1614, Zákamenné 1615, Rabčice 1616, Oravské Veselé a Sihelné 1629, Mutné 1647, Novot' 1691 a Oravská lesná 1732. (Dudášová – Kriššáková, 1993, s. 24 - 25).

5 Fonologický systém

5.1 Vokálny systém

Základný rozdiel medzi vokálnym systémom goralských nárečí a vokálnym systémom slovenských nárečí vyplýva z defonologizácie kvantity a zmeny opozície *krátke – dlhé* vokály na opozíciu *otvorené – zúžené* vokály, ktorá prebehla v poľských nárečiach v pätnástom storočí. Z pôvodných troch zúžených vokálov sa v goralských nárečiach zachovali iba dva (Dudášová - Kriššáková, 1993, s. 53).

Vokálny systém obsahuje sedem foném, ktoré podľa vlastnosti otvorenosti – neotvorenosti tvoria štyri stupne a dva rady podľa artikulačného miesta. Je to vokálny systém trojuholníkový, dvojradový a štvorstupňový, ktorý je v porovnaní so slovenskými nárečiami bohatší o tretí rad podľa stupňa otvorenosti – o fonémy *y – ɔ*, napríklad *dom, stol, hlyp, loňi*. Vokálny systém má takúto podobu:

Medzi ďalšie výrazné diferencné črty patria nosovky a labializované *ɥo*. V nárečí Hladovky sa však nosovky nezachovali (Dudášová - Kriššáková, 1993, s. 56).

Ďalšou črtou goralských nárečí je zúžené *ɔ*. Je striednicou za staropoľské *ó*. Napríklad v slovách: *koň, soľ, moj, behnoč* (Dudášová - Kriššáková, 1993, s. 56).

Dôležitým znakom goralských nárečí podľa Dudášovej – Kriššákovovej je aj fonéma *y* ako striednica za staropoľské *é*. Používa sa v slovách ako: *mlyko, hlyp, syr, dysc, blady* (Dudášová - Kriššáková, 1993, s. 60).

Zúžené *a* v tomto nárečí zaniklo. Pôvodné *á* sa zmenilo na *a* a neskôr splynulo s hláskou *o*. Táto zmena sa rozšírila do všetkých pozícií okrem pozície

pred nazálou: *trava, šumna baba, (mom) – mas - ma, som – sama* (Dudášová - Kriššáková, 1993, s. 63).

V goralských nárečiach sa uskutočnili spolu tri typy zmien:

- $a > o$
- $a > o > \varnothing$ pred nazálou
- $a > o > a$

Tejto problematike sa veľmi do hĺbky venoval M. Karaš. Podľa neho je zmena $a > o$ najstaršia, lebo sa vyskytuje na celej Orave. Nezdôvodňuje však, prečo práve v nárečí Hladovky je zmena $a > o$ staršia než zmena $a > a$. Mohli by sme očakávať paralelný postup týchto zmien, pretože nárečie Hladovky je z oravských nárečí najviac zasiahnuté procesom slovensko–poľskej interferencie (Karaš, 1965, s. 65).

Samohláskový systém hladovského nárečia je v porovnaní so systémom samohlások slovenských nárečí a slovenčiny chudobnejší.

5.2 Konsonantický systém

Základnou črtou je mäkkostná korelácia spoluhláskových foném, čo podmienilo vysoký počet spoluhlások. Preto sa goralské nárečia, tak ako poľské nárečia a poľština, zaraďujú k tzv. konsonantickému typu.

v f b p m

ý f ǃ p ǃ

j d t n l r ř

z s ǃ c

ž š ž č ń ǃ

x g k

ǃ k

Je to jediný konsonantický systém, ktorý nebol zasiahnutý procesom

slovensko–poľskej interferencie a zachoval svoju pôvodnú podobu. V obciach ako Hladovka, Suchá Hora, Rabčice sa uskutočnila iba jedna zmena $ch > h$ (Dudášová - Kriššáková, 1993, s. 81).

Medzi základné črty fonologického systému patrí fonéma \check{r} . Je to relikť z trinásteho storočia. Proces zániku fonémy \check{r} zasiahol južné časti goralských oblastí na Kysuciach, na Spiši a nárečia enkláv. Výnimku tvoria oravské goralské nárečia, v ktorých sa \check{r} udržalo v celej oblasti, dokonca aj v nárečí Hladovky, ktoré ako jediné z goralskej oblasti na Orave patrí do skupiny prechodných slovensko–poľských nárečí (Dudášová - Kriššáková, 1993, s. 87).

V hladovskom nárečí sa \check{r} nachádza napríklad v slovách: *gořalka, mlynař, gřip, břyzek*.

Nárečia enkláv a južné časti goralských oblastí na Kysuciach, Orave a Spiši zasiahli depalatalizačné zmeny. V hladovskom nárečí prebehla depalatalizácia *pernic* len pred *e*. Pred *i* a *y* sa mäkkosť udržala. Napríklad: *peklo, peřina, v žime* (Dudášová – Kriššáková, 1993, s. 100).

Ďalšou typickou poľskou črtou goralských nárečí je tzv. mazurenie. Ide o zmenu zadod'asnových sykaviek na zubod'asnové $\check{s} \check{z} \check{c} \check{z} > s z c z$, ktoré majú platnosť tvrdých spoluhlások. Napríklad *drozže, carny, zolondek*.

Jedným zo znakov je aj asibilácia, teda zmena $t' > ć$ a $d' > ź$. Táto zmena sa nevyskytuje iba v nárečiach dvoch enkláv (Dudášová – Kriššáková, 1993, s. 110). V hladovskom nárečí to môžeme vidieť napríklad slovách: *koścól, hoźć*.

6 Morfológický systém

Tejto oblasti bola venovaná len malá, takmer žiadna pozornosť. Preto sme boli nútení obrátiť sa na informátorov: Annu Jurčiovú (narodená 27. 6. 1937), Máriu Števeliakovú (narodená 9. 9. 1921) a na Ing. Miroslava Jurčiho (narodený 11. 6. 1958). Na základe údajov, ktoré nám poskytli môžeme uviesť tieto základné údaje.

Oravské goralské nárečie rozlišuje rod, číslo a pád podobne ako spisovný slovenský jazyk.

Základná vývinová tendencia v morfológickom systéme sa dá charakterizovať ako tendencia k analogickému vyrovnávaniu tvarov, ktorá hrala dôležitú úlohu pri morfológických a hláskoslovných zmenách.

K výrazným slovakizmom patrí osobná prípona *-m* v prvej osobe jednotného čísla slovies: *bedem* *ížem*, *robim*. Tvary ako *bede*, *ide*, *robie* sa zachovali v oravských goralských nárečiach na slovenskej strane okrem Hladovky a Suchej hory a v šiestich obciach na Spiši.

Ďalší tvaroslovný slovakizmus je osobná prípona *-me* v prvej osobe množného čísla slovies je rozšírený vo väčšine goralských nárečí na Orave, Spiši, Kysuciach a tak isto aj v oblasti enkláv. V poľskej časti Spiša nezasiahla všetky nárečia (Sobierajski, 1966, mapy 95 – 98).

Vyrovnávanie paradigmy môžeme nájsť aj prípade tvarov *lʹyn* – *lʹynu*, namiesto pôvodného *lʹyn* – *lʹnu*. Táto zmena totiž nastala vplyvom slovenských nárečí.

Vo veľkom rozsahu sa uplatnila zmena z pôvodnej prípony *-ejsy* na *-sy* pri tvorení druhého stupňa prídavných mien. Vo väčšine goralských nárečí sú tvary: *pjykʹhyjysy*, *cervonsy*, *lʹeksy*, *mlodsy*.

6.1 Podstatné mená

Podstatné mená mužského rodu

Najčastejšie sú *o* – kmene a *u* – kmene. V nárečí sa používa veľmi často vokatív, ktorý vyjadruje oslovenie: *Josku, hlope, synu*.

Prípona genitívu sg. neživotných substantív má formu *-a/-u*: *zemba/zembu, domu, šnýgu*.

V datíve sg. je prípona *-u*: *ogúu, zembu, cloveku*.

Lokál sg. má príponu *-e* alebo *-u*: *zembe/zembu, dome, stol'e*.

Substantíva v inštrumentáli sg. majú vždy príponu *-em*: *panem, stolem, hlopцем*.

Nominatív pl. mužských životných podstatných mien zakončených na *-r* má koncovku *-e*: *drotaře, stol'aře*. Ostatné majú zakončenie *-ove*: *ojcove, bratove, gazdove, synove*. Mužské životné substantíva zakončené na veláru majú príponu *-i/-y*. Napríklad: *hlopi, paropcy*. Tu patria aj zvieracie substantíva: *hrobaki, šlímaki*.

Nominatív akuzatív a vokatív pl. neživotných (zvieracích) substantív majú zakončenie *-i/-y*: *zajoncki, voly, groby, sutki*.

V genitíve pl. majú *u* – kmene zakončenie *-of*. Napríklad: *frajyřof, hlopof*.

L pl. má príponu *-ak*: *domak, stolak, zembak*, pretože *ch* má v goralských nárečiach oslabenú funkciu. Podľahlo zmene na *k*.

V inštrumentáli pl. je prípona *-ami*: *ľužami, zembami*.

Podstatné mená ženského rodu

Môžeme ich rozdeliť na dve skupiny:

- tie, ktoré sú v N sg. zakončené na *-a*: *mama, baba, zona*
- tie, ktoré sú v N sg. zakončené na spoluhlásku: *pošćyl', košć, mašć, noc*.

Podstatné mená mäkkého zakončenia majú v genitíve, datíve a lokáli sg.

koncovku *-i*: *dloňi, genši, košći*. Tie, ktorých mäkký konsonant sa zmenil na tvrdý konsonant majú v týchto pádoch koncovku *-y*: *mysy, fsy*.

Substantíva zakončené na spoluhlásku majú akuzatív sg. rovnaký ako nominatív sg. Ostatné majú v akuzatíve sg. príponu *-e*: *babe, noge, renke*.

Vokatív sg. má koncovku *-o*: *babko, žyfko, mamó*.

Prípony v nominatíve, akuzatíve a vokatíve pl. sú: *-i/-y/-e*. Napríklad *žyfki, vidly, konope*.

V genitíve pl. majú substantíva zakončené na spoluhlásku príponu *-y*: *mysy*, a ostatné sú bez prípony: *ovec, ryb*.

Datív pl. sa tvorí vždy príponou *-om*: *žyfkom, kurom*.

V lokáli pl. je pri všetkých typoch substantív ženského rodu prípona *-ak*: *babak, zonak*.

Inštrumentál pl. sa tvorí príponou *-ami*: *renkami, zylami*.

Podstatné mená stredného rodu

Substantíva stredného rodu môžeme rozdeliť do troch skupín podľa skloňovacích vzorov: *šviatlo, žyfce a lišće*.

Podľa vzoru *lišće* sa skloňujú aj hromadné podstatné mená. Ich nominatív, akuzatív a vokatív sg. aj pl. sa zhodujú: *cytaňe, poľe, jaghe*.

Genitív sg. sa tvorí pomocou prípony *-a*. Napríklad: *mlyka, zboza*.

V datíve sg. pridávame príponu *-u*: *poľu, mjastu*.

Pri tvorbe inštrumentálu používame príponu *-em*, napríklad v slovách ako *slonkem, poľem*.

V pluráli sa taktiež zhoduje nominatív a akuzatív spolu s vokatívom. Tvoríme ich pomocou prípony *-a*: *slonka, vrota*.

Datív pl. tvoríme pomocou prípony *-om*. Napríklad: *žyfcentom, jaghentom*.

Prípona v lokáli pl. je *-ak*: *poľak, cytaňak*.

Pre inštrumentál je typické, že sa všetky substantíva zhodli na jednej prípone, a to *-ami*.

Podstatné mená zakončené na *-o*, ktorému predchádza tvrdá spoluhláska sa skloňujú podľa vzoru *sviatlo*.

Patria tu aj niektoré pomnožné podstatné mená (*pluca*), mäkké substantíva *jajko, pl'eco*, aj pdstatné mená *serce, veme, seme*.

Podľa vzoru *žyfce* sa skloňujú pomenovania mlád'at. Napríklad *céle, kurce, jaghe*.

6.2 Prídavné mená

Delíme ich na akostné a privlastňovacie prídavné mená.

Medzi akostné patria: *kvašny, bialy, maly* – tie sa skloňujú podľa vzoru *mlody*. Odlišnosti v príponách sú spôsobené rozličnou fonetickou realizáciou foném v príponách: *slotki, pastyrski, suhi, dobry*. Napríklad: *pjykny/pjykna/pjykne*.

Privlastňovacie prídavné maná majú príponu *-of/-ova/-ove* a *-in/-ina/-ine*. Napríklad: *ojcof/ojcova/ojcove, mamin/mamina/mamine*.

6.3 Zámená

N	<i>ja</i>	<i>ty</i>	<i>on/ona/ono</i>	<i>my</i>	<i>vy</i>	<i>oňi</i>	-
G	<i>mňe</i>	<i>tobe</i>	<i>jemu/jej</i>	<i>nas</i>	<i>vas</i>	<i>ňik</i>	<i>sobe</i>
D	<i>mňe, mi</i>	<i>tobe, či</i>	<i>jemu/jej</i>	<i>nom</i>	<i>vom</i>	<i>im</i>	<i>sobe, ši</i>
A	<i>mňe</i>	<i>tobe</i>	<i>jego/jo</i>	<i>nas</i>	<i>vas</i>	<i>ik</i>	<i>sobe</i>
L	<i>mňe</i>	<i>tobe</i>	<i>ňem/ňyj</i>	<i>nas</i>	<i>vas</i>	<i>ňik</i>	<i>sobe</i>
I	<i>se mnom</i>	<i>tobom</i>	<i>ňim/ňom</i>	<i>nami</i>	<i>vami</i>	<i>ňimi</i>	<i>sobom</i>

Ich funkcia je zhodná s funkciou, ktorú zastávajú v slovenskom jazyku. Zámená ako *tvoj, nas*, sa skloňujú podľa vzoru *moj*.

6.4 Slovesá

Imperatív sa tvorí bez prípony, alebo s príponou *-i*: *iž, rošni, nys, legni*.

Prvá osoba sg. v prítomnom čase má príponu *-m*: *pisem, gvařim, zrobim*, v minulom čase *-ek/ak*: *robilek, gvařylak*.

Druhú osobu sg. tvoríme pomocou prípony *-s*. Napríklad: *vižis, volas*. V minulom čase *-eš/-aš*: *vižaleš, volalaš*.

Tretia osoba sg. má varianty: *-i/-a/-e*, napríklad *snuje, špjyva, robi*. V minulom čase *-al/-ala/-yl/-yla*: *pisal/pisala, gvařyl/gvařyla*.

Prvá osoba pl. sa tvorí príponou *-me*: *sypeme, pijeme*.

Druhá osoba pl. v prítomnom čase má príponu *-će*. Napríklad: *cytaće, maľujeće*.

Tretiu osobu pl. tvoríme pomocou prípony *-o/-jo*: *ido, špjyvajo*.

Minulý čas sa v pluráli tvorí príponou *-li* pre všetky osoby: *meľi, snuľi*.

Budúci čas sa tvorí pomocou *bede, bežes, beže, bežeme, bežeće, bedo* a pomocou prípony *-ć*: *bede pisać, bežes volać, beže gvařić, bežeme sypać, bežeće cytać, bedo špjvvać*.

Tak isto sú tu aj slovesá s nepravidelným skloňovaním, napríklad sloveso *być*.

osoba	sg.	pl.	budúci čas, sg.	budúci čas, pl.	minulý čas, sg	minulý čas, pl.
1.	<i>jek</i>	<i>me</i>	<i>bede</i>	<i>bežeme</i>	<i>byl/byla/bylo/jek</i>	<i>byli me</i>
2.	<i>ješ</i>	<i>šće</i>	<i>bežes</i>	<i>bežeće</i>	<i>byl/byla/bylo/ješ</i>	<i>byli šće</i>
3.	<i>je</i>	<i>so</i>	<i>beže</i>	<i>bedo</i>	<i>byl/byly/bylo</i>	<i>byli</i>

7 Lexikálny systém

V nárečí Hladovky sa vo veľkej miere prejavil proces slovensko-poľskej interferencie. Slovensko-poľské kontakty podmieňujú v goralských nárečiach vznik spoločných čŕt so slovenskými nárečiami a taktiež stimulujú vlastné vývinové zákonitosti. Cez toto nárečie prechádzali slovenské vplyvy do poľských nárečí naopak, poľské vplyvy prenikli do slovenských nárečí. Oravské nárečia sa s goralskými zhodujú zväčša len v slovnej zásobe. Preto môžeme pozorovať vplyv goralského nárečia na susedné obce: Vitanová, Čimhová, Liesek a Brezovica. Napríklad goralské slová ako: *gřip*, *płokać*, *barzo* môžeme vidieť v oravských nárečiach: *grib*, *plokať*, *barzo*. Niektoré zmeny boli stimulované vplyvom slovenských nárečí v dôsledku čoho sa nárečie Hladovky priblížilo k slovenským nárečiam. Tento vplyv vidíme na niektorých slovách: *obhòd* – *obchod*, *pomeranc* – *pomaranč*, *markva* – *mrkva*, *kupel'ka* – *kúpeľňa*.

Goralské nárečia na slovenskom i poľskom území spolu so susednými malopoľskými nárečiami tvoria karpatský typ nárečí. Majú spoločnú vrstvu v lexike, takzvané *karpatizmy* – *krpce*, *gel'etka*, *bryndza*, *serdak*. To ich približuje k nárečiam karpatského areálu, teda k slovenským, ukrajinským, maďarským a rusínskym nárečiam (Małecki, 1938, s. 20 – 30).

Tejto tematike sa venovali ako prví M. Małecki a K. Nitsch (Małecki, M. - Nitsch, K.: Atlas języka polskiego Podkarpacia. Cześć 1. Mapy. Cześć 2 Wstęp, objaśnienia, wskazazy wyrazow, Krakow 1934). Prínos atlasu i hodnotu materiálu z obcí na slovenskej strane zhodnotil a porovnal so svojimi zápismi V. Vážny v recenzii *Z mezislovanského jazykového zeměpisu* 1948. Zatiaľ najrozsiahlejšou prácou z oblasti lexiky je štvorzväzkový Atlas polskich gwar spiskich na terenie Polski i Czechoslowacii (1966 – 1977) od Z. Sobierajského. Obsahuje doteraz najúplnejší pohľad na medzijazykové vzťahy goralských nárečí na Spiši.

Výskumu lexiky goralských nárečí sa venovalo značne menej pozornosti ako výskumu fonetickej roviny goralských nárečí. Je o nej oveľa menej publikovanej literatúry, teda môžeme povedať, že jej výskum je len v začiatkoch.

Rozdiely medzi nárečím Hladovky a Suchej Hory

Rozdiely medzi nárečiami Hladovky a Suchej hory súvisia s nerovnomernosťou osídľovania obcí, blízkosťou slovensko-poľskej hranice, zložením obyvateľstva – v Suchej Hore žije viac obyvateľov poľskej národnosti – a rôznej situácie, v ktorej sa obe obce ocitli. Obce boli nerovnomerne osídľované. V tejto oblasti došlo k premiešaniu obyvateľstva. Je to výsledok kontaktov v procese valaskej kolonizácie. Tieto kontakty sa prejavili v jazyku na pohraničí, kde sa udržalo goralské nárečie. Rozdiely sú hlavne v terminológii rôznych činností (Jurčí, 1996, s. 7).

Uvedieme príklady zo slovnej zásoby Hladovky a Suchej Hory spolu s príkladmi zo spisovnej slovenčiny na porovnanie. Môžeme si všimnúť, že jednotlivé ekvivalenty sa od seba líšia, aj keď majú rovnaký význam.

spisovná slovenčina	Hladovka	Suchá Hora
pec	<i>pec</i>	<i>pjec</i>
pôjdem	<i>pude</i>	<i>pudem</i>
robím	<i>robim</i>	<i>robjem</i>
kolovrátok	<i>vøzyk</i>	<i>varcuľa</i>
kôľňa	<i>podjata</i>	<i>jata</i>
raz	<i>ras</i>	<i>ros</i>
pán	<i>pan</i>	<i>pon</i>
vreckovka	<i>smatecka</i>	<i>hustecka/smatecka</i>

Slovník

Slovník obsahuje len časť slovnej zásoby nárečia Hladovky usporiadanú v abecednom poradí. V slovníku sú zaradené aj slová, ktoré sú zaujímavé z hláskoslovného alebo tvaroslovného hľadiska. Ku každému slovu je priradený spisovný význam a príslušné tvary.

Slová: *cukjerek, grac, kaňak, pjontek, porteckí* môžeme nájsť v texte č. 1 (Príloha C, s. 45 – 46). *Ćerpeć, ćerpeźl'ivy, źecko, gřysńik, kal'hutńik, písac, rozańec, śpjyvać, śvjynty, veřić, zajenkovać še, pjorko*, sú v texte č. 2 (Príloha C, s. 46 – 48). *Košćelńik, maćyř, paraćki, pjyře, ućićel'* sa nachádzajú v texte č. 3, *paraćki* (Príloha C, s. 48 – 49). Z textu č. 4, *pašeńe*, sú slová *droga, kośić, kotka, paść, śtreka, ućiskać* (Príloha C, s. 49 – 50). V poslednom texte vojna sú slová ako *beceć, peśńicka, ņehac* (Príloha C, s. 50 – 52). Zdrojom ostatných slov boli naši informátori, hlavne Anna Jurčiová, narodená 27. 6. 1937, učiteľka na dôchodku, a naša vlastná slovná zásoba.

<i>bacyć -y, -o</i>	pamätať
<i>barchet, -u, m</i>	flanel
<i>beceć, -ys, -o</i>	plakať
<i>bemben, na, m</i>	bubon
<i>bojsko, -a, s</i>	humno
<i>bonk, -a, m</i>	ovad
<i>bordel', -u, m</i>	neporiadok
<i>boty, bot</i>	gumené čizmy
<i>bril'e, -i</i>	okuliare
<i>břidak, -a, m</i>	nepodarený človek
<i>břitki, -ego</i>	škaredý
<i>břizek, břiska, m</i>	vřšok
<i>břoda, -y, ź</i>	brada
<i>bulka, -i, ź</i>	žemľa
<i>bumburźija, -e, ź</i>	burgyňa
<i>capka, -i, ź</i>	čiapka
<i>cebřik, -a, m</i>	nádoba na vodu
<i>ćerpeć, -i, -jo</i>	trpiet'
<i>ćerpeźl'ivy, -ego</i>	trpezlivý
<i>ćma, -y, ź</i>	tma

<i>ćmul', -a, m</i>	cumel'
<i>cošik, cegošik, m</i>	niečo
<i>cuba, -y, ž</i>	účeš, vlasy zapnuté do drdola
<i>cukjerek, cukjerka, m</i>	cukrík
<i>ćupaga, -i, ž</i>	valaška
<i>cuska, -i, ž</i>	súkenný kabát na zimu
<i>dlug, -u, m</i>	dlh
<i>draǰinka, -i, ž</i>	rebrík
<i>drepsić, -i, -o</i>	tlačiť
<i>droga, -i, ž</i>	cesta
<i>dropcyć, -o, -o</i>	tancovať
<i>druge, -go, -mu</i>	druhé
<i>dřeć se, dře, dro</i>	kričať
<i>ǰecko, -a s</i>	dieťa
<i>ǰvígać, -o, -jo</i>	dvíhať
<i>ǰyfce, -ńca, s</i>	dievča
<i>ǰyfcencko, -a, s</i>	dievčatko
<i>ǰyfka, -i, ž</i>	dievča
<i>eroplan, -u, m</i>	lietadlo
<i>fertuska, -i, ž</i>	zástera
<i>firang, -u, m</i>	záclona
<i>furt</i>	stále
<i>gaǰik, -a, m</i>	zips
<i>gadać, -o, -jo</i>	hádať
<i>galenź, -y, ž</i>	konár
<i>garad, -a, m</i>	rigol
<i>gemba, -y, ž</i>	ústa
<i>genś, -i, ž</i>	hus
<i>genśle, -i</i>	husle
<i>ǰibet, -u, m</i>	kašmír

<i>gípki, -ego</i>	hybký
<i>glova, -y, ž</i>	hlava
<i>gluþi, -ego</i>	hlúpy
<i>gñazlo, -a, ž</i>	hniezdo
<i>goñiç, -is, -o</i>	behať
<i>gont, -u, m</i>	šindel'
<i>gořalka, -i, ž</i>	pálenka
<i>graç, -o, -çe</i>	hrať
<i>gromnícka, -i, ž</i>	hromničná sviečka
<i>gřýšník, -a, m</i>	hriešnik
<i>gřibet, -a, mň</i>	chrbát
<i>gřip, gřiba, m</i>	hríb
<i>gřiva, -y, ž</i>	konská hriva
<i>gvařić, -i, -o</i>	hovoriť
<i>gViazda, -y, ž</i>	hviezda
<i>harmoniĵa, -e, ž</i>	harmonika
<i>hlopec, -a, m</i>	chlapec
<i>hožjç, -s, -o</i>	chodiť
<i>jaješnica, e, ž</i>	praženica
<i>jajko, -a, s</i>	vajce
<i>kabaćik, -a, m</i>	kabátik
<i>kabaňka, -y, ž</i>	šatôčky
<i>kaľhutník, -a, m</i>	ľavák
<i>kaňak, -a, m</i>	klobúk
<i>kaňva, -y, ž</i>	krhla na polievanie
<i>karcma, -y, ž</i>	krčma
<i>kark, -u, m</i>	krk
<i>kjerńicka, -i, ž</i>	nádoba na mútenie mlieka
<i>kjeseň, -e, ž</i>	vrecko na nohaviciach
<i>klotka, -i, ž</i>	zámok zvislý

<i>kon'zel', -e, ž</i>	kúdeľ
<i>kosar', -a, m</i>	košiar
<i>košćel'nik, -a, m</i>	kostolník
<i>košćol, -a, m</i>	kostol
<i>košić, -s, -e</i>	kosit'
<i>kot, -a, m</i>	kocúr
<i>kotka, -i, ž</i>	mačka
<i>křćiny, -0</i>	krstiny
<i>křonc, -a, m</i>	kňaz
<i>końicyna, -y, ž</i>	ďatelina
<i>kura, -y, ž</i>	sliepka
<i>kvašnica, -e, ž</i>	kapustnica
<i>kvjatek, -a, m</i>	kvietok
<i>lab'bi, -ek</i>	nohy
<i>lokeć, -a, m</i>	laket'
<i>lonka, -i, ž</i>	lúka
<i>lu'ze, -i</i>	ľudia
<i>maćyř, maceře, ž</i>	mater
<i>maras, -u, m</i>	neporiadok, hnus, močiar
<i>mentel', -a, m</i>	motýľ
<i>merynda, -y, ž</i>	jedlo ku práci na poli
<i>mlačacka, -i, ž</i>	stroj na mlátenie obilia
<i>mlotek, -u, m</i>	kladivo
<i>mocař, -a, m</i>	močiar
<i>modlić, -0</i>	modlit'
<i>mordo'visko, -a, s</i>	bolesť brucha
<i>moskal', a, m</i>	druh chleba
<i>mōstek, -a, m</i>	mostík
<i>muzyka, -i, ž</i>	zábava
<i>o'zyvacka, -i, ž</i>	vlnená prikrývka

<i>obora, -y, ž</i>	dvor
<i>obrōćić še, -s</i>	obrátiť sa
<i>obrombek, obrombka, m</i>	obruba na šatách
<i>obroncka, -i, ž</i>	obrúčka
<i>odynś, -żes</i>	odísť
<i>ogon, -a, m</i>	chvost
<i>ogrōdek, ogrōdka, m</i>	záhrada
<i>oselka, -i, ž</i>	ocieľka na kosu
<i>oselńik, -a, m</i>	nádoba na vodu a ocieľku
<i>ozyńak, -u, m</i>	ostružina
<i>paćorec̄bi, -ek</i>	gorálky na vyšívanie krojov
<i>paćorki, -ek</i>	ruženec
<i>pajonk, -a, m</i>	pavúk
<i>pamjyntać, -s</i>	pamätať
<i>paracki, -ek</i>	páračky
<i>parazol', -a, m</i>	dáždnik
<i>pařontka, -i, ž</i>	pažitka
<i>paść, -e</i>	pásť
<i>pastyř, -a, m</i>	pastier
<i>patyk, -a, m</i>	haluz
<i>pazdury, -of</i>	nechty
<i>pjyře, -a, s</i>	perie
<i>petruska, -i, ž</i>	petržlen
<i>pigl'ajz, -u, m</i>	žehlička
<i>pisac̄, -es</i>	písať
<i>pjasek, -ku, m</i>	piesok
<i>pjontek, -ku, m</i>	piatok
<i>pjorko, -a, s</i>	pierko
<i>pjoro, -a, s</i>	pero na písanie, vtáčie pero
<i>pjykny, -ego</i>	pekný

<i>pjyrse, -ego</i>	prvé
<i>pl'ac, -u, m</i>	stavebný pozemok
<i>pl'ak, -u, m</i>	peň
<i>pocytać, -s</i>	počítať
<i>pogryp, pogřebu, m</i>	pohreb
<i>polozyc, -s</i>	položiť
<i>pondus, -a, m</i>	závažie na nástenných hodinách
<i>porteckí, -ek</i>	deminutívum nohavice
<i>portki, -ek, ž</i>	nohavice
<i>porvoz, -u, m</i>	lano
<i>porvozek, -ku, m</i>	špagát
<i>pořondek, -ku, m</i>	poriadok
<i>pošćyl', -e, ž</i>	postel'
<i>posevki, -ek, ž</i>	postel'ná bielizeň
<i>potoczek, -a, m</i>	potôčik
<i>povežec, povjys</i>	povedať
<i>pożyrać, pożres</i>	pozerať
<i>próg, -u, m</i>	prah
<i>přiblizovać, -e</i>	približovať
<i>přontki, -ek</i>	priadky
<i>pšarka, -i, ž</i>	tvrdá tráva
<i>putná, -e, ž</i>	drevená nádoba na nosenie vody
<i>rafak, -u, m</i>	hrebeň na čučoriedky
<i>rajtki, rajtek</i>	nohavice po kolená s manžetou
<i>renka, -i, ž</i>	ruka
<i>revać, -e</i>	plakať
<i>rozańec, -ca, m</i>	ruženec
<i>řepa, -y ž</i>	zemiaky
<i>safarhá, -e, ž</i>	sýpka na obilie
<i>ścana, -y, ž</i>	stena

<i>scel'ina, -y, ž</i>	trieska
<i>scens'ce, -a, s</i>	šťastie
<i>serdak, -u/-a, m</i>	vyšívajúci kožušok z ovčích koží
<i>škl'onka, -i, ž</i>	fľaša
<i>skolak, -a, m</i>	školák
<i>skopec, -a, m</i>	šechtár používaný pri dojení kráv
<i>slomjany, ego</i>	slamený
<i>šmaľec, -a, m</i>	bravčová masť
<i>smarkac, -a, m</i>	sopliak
<i>smatecka, -i, ž</i>	vreckovka
<i>smatka, -i, ž</i>	šatka
<i>smentyř, -a, m</i>	cintorín
<i>šmjač še, šmejes še</i>	smiať sa
<i>šmjyh, -hu, m</i>	smiech
<i>smola, -y, ž</i>	žuvačka
<i>smrōd, -u, m</i>	smrad
<i>šnyg, -u/-a, m</i>	sneh
<i>špjyvač, -s</i>	spievať
<i>spodňik, -a, m</i>	spodnička
<i>sprka, -i, ž</i>	slanina
<i>stračič še, -s</i>	stratiť sa
<i>štreka, -ki, ž</i>	železnica
<i>suka, -i, ž</i>	fenka
<i>sukňaki, -of</i>	súkenné nohavice
<i>švjycka, -i, ž</i>	sviečka
<i>švjynta, -0</i>	sviatky
<i>švjynty, -ego</i>	svätý
<i>syba, -y, ž</i>	sklená výplň okna
<i>tacek, -a, m</i>	fúrik
<i>torbecka, -i, ž</i>	vrecko

<i>trnka, -i, ž</i>	šípka
<i>trombka, -i, ž</i>	trúbka
<i>truhla, -y, ž</i>	rakva
<i>učiteľ, -a, m</i>	učiteľ
<i>učiskač, -s</i>	tlačiť
<i>učýc, -s</i>	učiť
<i>varkoc, -a, m</i>	vrkoč
<i>vežeč, vjy</i>	vedieť
<i>vejacka, -i, ž</i>	stroj na čistenie obilia
<i>veřic, -o</i>	veriť
<i>vesel'e, -a, s</i>	svadba
<i>vesoly</i>	veselý
<i>vižeč še, -o</i>	páčiť sa/zdat' sa
<i>vorek, -a, m</i>	vrece
<i>zabacyc, -s</i>	zabudnúť
<i>zacontek, zacontku, m</i>	začiatok
<i>zaglovek, -a, m</i>	vankúš
<i>zajenkovač še</i>	zajakávať sa
<i>zajimac, -s</i>	zajať
<i>zal', -u, m</i>	žiaľ
<i>zamjyrvanka, i, ž</i>	pražená kaša z múky
<i>zbonek, zbonka, m</i>	plechová kanvička na mlieko
<i>zemb, -a/-u, m</i>	zub
<i>zyc, -e</i>	žiť
<i>zyto, -a, s</i>	raž

Záver

V Hladovke sa rozpráva goralským nárečím. Je to vzácne kultúrne dedičstvo, o ktorom môžeme s hrdosťou povedať, že sa ním stále v obci rozpráva v hovorovom styku. Používajú ho aj starší obyvatelia, mládež, či deti.

Goralským nárečiam sa venovali mnohí jazykovedci. Sú to nárečia na slovensko-poľskom pomedzí, na Orave, Spiši, Kysuciach a enklávy na Liptove a Gemeri (Príloha B).

V tejto práci sme sa pokúsili podať čo najvernejší obraz nárečia Hladovky ako celku. Výskum má veľký význam pre dialektológiu a dejiny jazyka.

Aj náš výskum dokázal, že výraznými znakmi tohto nárečia sú:

zmena $a > o > \varnothing$

rozklad pôvodných nosoviek (vokál + nazála): *renka, monka*

asibilácia: $t' > \acute{c}$, $d' > \acute{z}$

zachovanie *ř*: *řezač, řizek*

vnútroparadigmatické vyrovnanie datívu a lokálu sg.

alternácia spoluhlások: *bapka - bapce*

analogické vyrovnávanie tvarov

osobitná prípona *-me*

Toto nárečie je veľmi bohaté aj z lexikálneho hľadiska. Môžeme to vidieť v našom slovníku a taktiež v priložených textoch.

Je však ešte veľa neprebádaného, hlavne z hľadiska slovensko-poľských jazykových kontaktov.

Toto nárečie poskytuje nevyčerpatel'né množstvo materiálu, ktorý by sa dal efektívne ďalej spracovať. Dúfame, že aj táto práca bude jedným z podnetov a zdrojov pre ďalší výskum.

Použitá literatúra

BLANÁR, Vincent: Porovnávanie lexiky slovanských jazykov z diachrónneho hľadiska. 1. vyd. Bratislava : Veda 1993. 185 s. ISBN 80-224-0348-2.

CZAMBEL, S.: Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov. Turčiansky Sv. Martin: Samo Czambel 1906, 624 s.

DUDÁŠOVÁ - KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Goralské nárečia: Odraz slovensko-poľských jazykových kontaktov na fonologickej rovine. 1. vyd. Bratislava : Veda 1993. 169 s. ISBN 80-224-0354-7.

DUDÁŠOVÁ - KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Kapitoly zo slavistiky. 1. vyd. Prešov : Prešovská univerzita 2001. 186 s. ISBN 80-8068-048-5.

FITAK, Franciszek: Gwara podhlańska orawska i spiska. Ośrodek Kultury Turystyki Górskiej PTTK w Pieninach: 230 s. ISBN 978-83-925974-0-7.

GRÍGEL, Marián: Goralské nárečie slovník. 1. vyd. Námestovo : ICN 2003. 460 s. ISBN 80-968913-0-8.

HABOVŠTIAK, Anton: Oravské nárečia. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1965. 544 s.

HODÓRA, Jan: Góralzczyna. 1. vyd. Kraków : Wydawnictwo i Drukarnia „Secesja“ 2002. 257 s. ISBN 83-87345-08-3.

HORÁK, G.: Nárečie Pohorelej. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1955, 250 s.

CHALOUPECKÝ, Václav: K najstarším dejinám Bratislavy. In: Sborník Filozofickej fakulty univerzity Komenského v Bratislave. Bratislava a Turčiansky Svätý Martin : FF UK a Matica slovenská 1922. s. 219 – 239.

JURČI, Miroslav: Pamjyntaj goraľu. 1. vyd. Martin : REPRO-S 1996. 256 s. ISBN 80-85666-09-X.

KARAŠ, M.: Polskie dialekty Orawy. 1. vyd. Krakow, Nakladem Uniwersytetu Jagiellonskiego 1965, 194 s.

KRAJČOVIČ, Rudolf: Vývin slovenského jazyka a dialektológia. Bratislava : SPN 1988. 343 s.

KRÁL, Ábel: Pravidlá slovenskej výslovnosti. Bratislava : SPN 1966.

MAŁECKI, Mieczysław: Język polski na południe od Karpat (Spisz, Orawa, Czadeckie, wyspy językowe) z 2 mapami. Kraków : 1938. 107 s.

MAŁECKI, Mieczysław - NITSCH, Kazimier: Atlas języka polskiego Podkarpacia. Cześć 1. Mapy. Cześć 2. Wstęp, objaśnienia, wzkazy wyrazow, Krakow : 1934.

Nárečia a národný jazyk : Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie (Budmerice 24.-26. septembra 1997) editor Adriana Ferenčíková. 1. vyd. Bratislava : Veda 1999. 332 s. ISBN 80-224-0595-7.

ONDRUS, Pavel: Dejiny slovenského jazyka a dialektológia. Bratislava : Univerzita Komenského, 1979.

ONDRUŠ, Šimon: Odtajnené trezory slov. Martin : Matica slovenská 2000. 228 s. ISBN 80-7090-659-6.

PALKOVIČ, Konštantín: Slovenské nárečia: Príručka pre terénny výskum. Banská Bystrica : TSNP 1981. 141 s.

PAULÍNÝ, Eugen: Dejiny spisovnej slovenčiny. 1. vyd. Bratislava : SPN 1971, 132 s.

POLÍVKA, Jiří.: Polština v horní stolici Oravské. In: Listy filologické a paedagogické, 12, 1885. s. 463 – 471.

PUKANEC, Martin: Praslovanská lexika v nárečiach slovenských kmeňov. 1. vyd. Brno : Tribun EU 2008. 177 s. ISBN 978-80-7399-574-4

SOBIERAJSKI, Zenon: Atlas polskich gwar spiskich na terenie Polski i Czechosłowacji. Poznań : Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk Cz 1. 1966, 150 s.; Cz. 2. 1970, 167 s.; Cz. 3. 1973, 144 s.; Cz.4. 1977, 131 s.

VÁŽNÝ, V.: Nářečí slovenská. In: Československá vlastivěda 3. Jazyk. Praha 1934, s. 219 – 310.

ZAREBA, A.: Orawskie teksty z obszaru Czechosłowacji. Krakow: Nakladem Uniwersytetu Jagiellonskiego 1967, 149 s.

Zoznam príloh

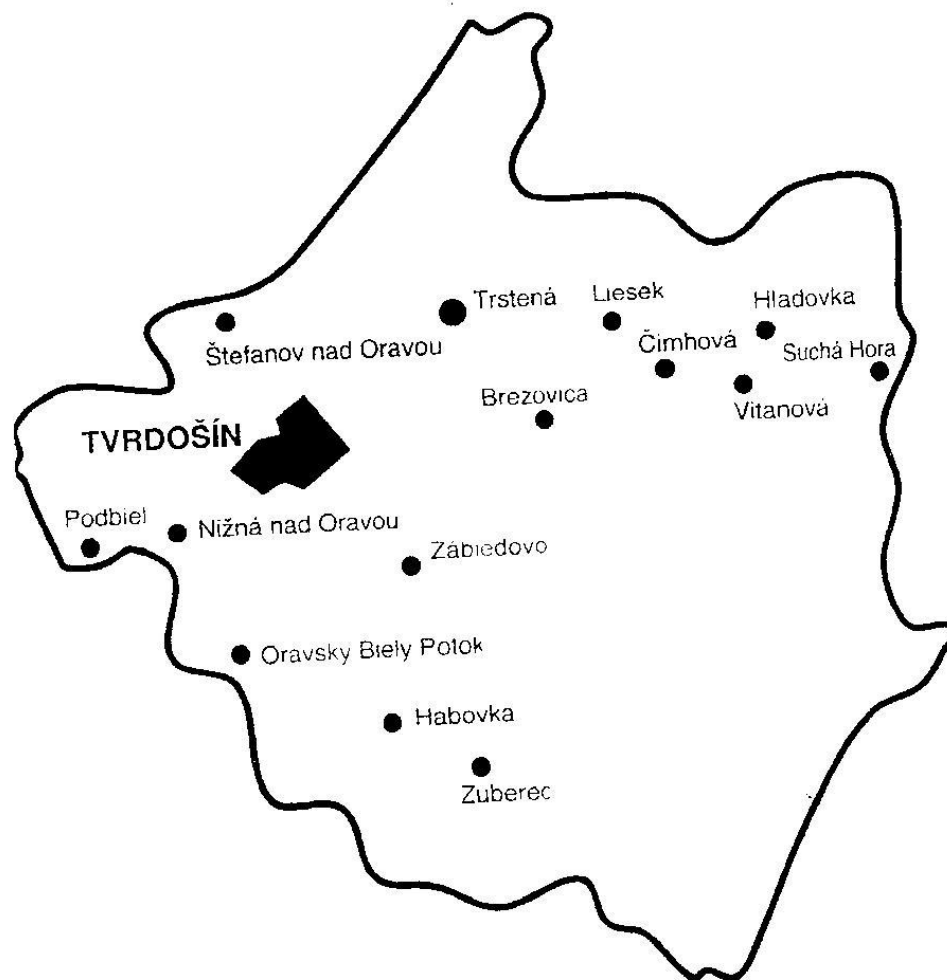
Príloha A: Mapa okresu Tvrdošín

Príloha B: Mapa goralských nárečí

Príloha C: Nárečové texty

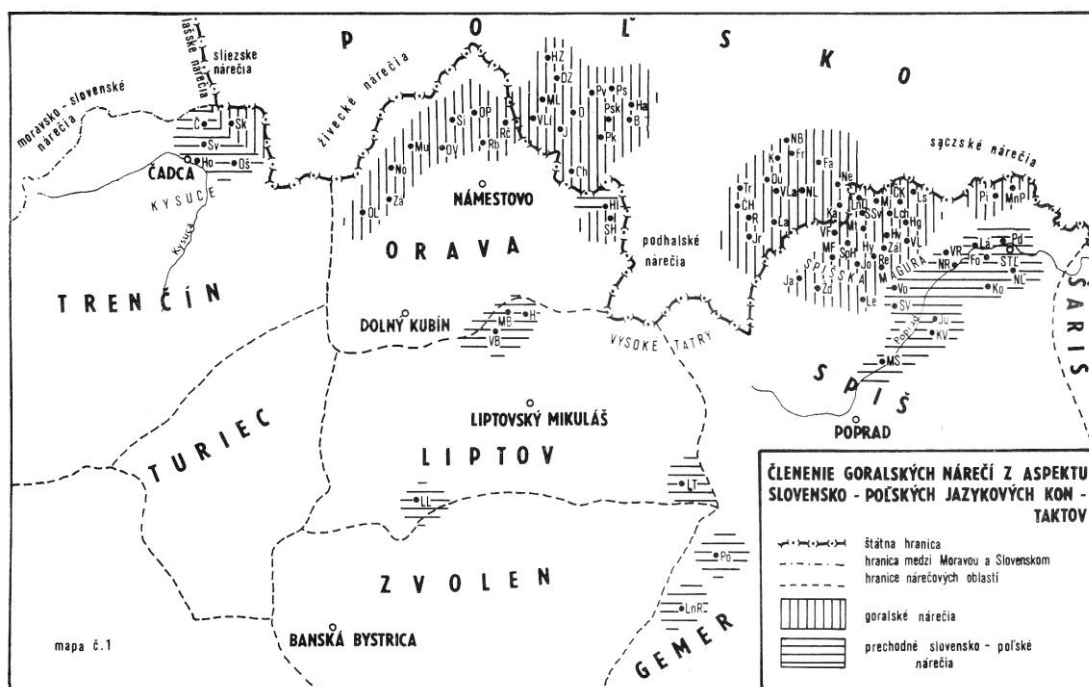
Prílohy

Príloha A

Mapa okresu Tvrdošín, obecný úrad Hladovka.

Príloha B

Mapa goralských nárečí, Dudášová - Kiššáková, J.: Goralské nárečia

Príloha C

Text č. 1

Rozpráva M. Števuliaková, dôchodkyňa, narodená 9. 9. 1921
a M. Jurči, učiteľ, narodený 11. 6. 1958

- No tak ja vjym, na co ši tak bacyće, na take t jy...

- No dy jako žeci, hožili me, hožili me na přontki, jako ucyće še. A esce
vlašne jako školacy, ale uz ja přendla lyn, přondlak s konželom. No to
me ši konžel položyli a popocytali a poty špjyvali a poty na šlepe babe
pografi... No to tag me...

- No jak pamjynceće aj dajeke te pešnicki co še při tyj konželi špjyvaly?

- No dy povadom ze me tak špjyvali - Pratika ja...

Přontka ja ši přontka, tři nići do pjontka,

do soboty cvarty cošik še mi zvarťe.

Nehoć popod okna, nežbrynkaj sybami

aľe poč mjynzy nas, podebatuj s nami.

Poč hlopce ty do nas, přiňys cukjerecki

za to či upřende na bjale porteckí.

- No, to t jy přontki, no, a poty uz přišli či hlopce do izby, nu i pošadaľi
s harmonijom, i pografi. No us ke kceli potancovać, no to uz mušeli me
konžele položyc i zatancovać. No i to tak še zabavjyli i do jedenastej,
do žesontej vecora a potym me šli dudomu.

- A na parackak tys...

- A paracki tys... Paracki pozgaňaly še i špjyvali me, i pomodľili
hočkedy, ke me sami, poty přišli hlopce s harmonijom. Kazda us to
pjorecko nasla mjynzy tymi pjyřami a urobila take fajne za klobuk, za
kaňak, no a vlozyla ši to tu, za kabaćik, no, a ke uz přišli či hlopce no to
uz fteren mjynyl ši, ten ši vzon to pjorko a fteren ne, no to...

(zvukový záznam - stevuliakova_1)

Text č. 2

Rozpráva M. Števuliaková, dôchodkyňa, narodená 9. 9. 1921
a M. Jurči, učiteľ, narodený 11. 6. 1958

- A na tuj modľidby ši spomínaće, jake še to, co še to modľylo?
- No to me modľyvali rožanec, no aľebo i tuj modľidby take jakok gvařyla v pošće...
- To mi mozeće povežeć, jake.
- No dy očenaš, zdravas, verim, to take me modľyvali jako rožanec žiś.
- No a to po goraľsku co šće modľili ebo tak...
- No to zaš me modľili co pon jesus ćerpjal při svojj mence, krvavy pot, krvave ubicovaće, trňove korune žvígal na glovické, na křiz go přibjli, som pon jesus ćerpežľivy a po šmeći byl strašľivy. Paće jezu kryste, ľuže v mjjšće ves kaplaňskej rence, a v tuj rence kaplan pjastuje, nom gřešnikom ukazuje. Nasa dusycka še do ňeba raduje. Raduj še dusycko, vecnemu skonaňu, dusnemu zbaveňu i ty vídly som pan Jezus na nas vžon. Najšvyntsa pana v oltařu še žiś zloty keľuch v rence žerzy v tym keľuhu boze verne ćalo jest co še do nasego šerca dostalo. Ćalo švjynte nepovžynte, vysla pasyja švjyntego jona a s tuj pasyje vyslo písmo na vjyrh kaľvaryje. Uźralo synacka bozego na křizu přibitego. Synu moj, kvjatku moj, roztopoćesony, coj še nom tag oddal zydom, herodom ubicovać, ukřizovać, ke će vedľi po mence, po goroncyj mence, ke će vedľi po mošće, zrućyli će prošće, ke će vedľi po mošće, pytaľi će še: Co ći jest paće, cy ći žima, ňezimecka, jest tu taka modľidbecka, fto še jo modľi rano, vecor, ve dńe v nocy, byž mi vzdycķi na pomocy ježiś, mária, jozef, amen.
- To take, hej.
- To taka dluga modľidba.
- No a ke byly jake švjynta ine, ja ňevjym, ta šmjertecka ke še nošyla.

- No, to bylo před Velkým nocem, na, na, na smertne nežel'e, to v smertne nežel'e. Smertecke nošime o jajecko prošime... No to oni tag špjyvali.
- Na Lucyje dajake tje... co robjyly žyfki ke... to olovo topjyly a při tym co...
- Tje haluski vařly, nerobilak to, no a'e to še smjaly ze tje haluski vařly a do kazdyj haluski daly listek, no fteren ten mil'enc by še vižal komušik. A ktere te haluske vybrala, no to tego mil'enca tam... no to take, ze takek to cula. Na ine, to olovo to nevjym.
- To nevjyće o tym.
- To nevjym o tym.
- Bo tak še napřiklat, nevjym cy to v Sujgoře nerobjylo še ze, ke hožyl křonc po kolenže, ze baby mjaly pić ze zvoncka, hej? Coby mjaly dobry glos. To vjync takego? Abo žyfki ze mjaly šadnoć na stolicke...
- To pan farar, to esce teraz nedavno gvařyl. No to ze, ftera še kćala vydać hytro, ze hytro na to mjysce že pan farar šežal. No a'e co ja vjym... No to moze uvjyš, to moze uvjyš. A ze s tego zvoncka pić, no to, no to tyz moze...
- Stolkí ze cy še robjyly pře tje, co by to viželi tje střiži. Co to v tym košćele... To nebacyće?
- To nevjym ja. To zaš kazdy cošik ine vje.
- Hej.
- A na křćinak, take cošik, jakí zvyk byl... dajake take gratulacyje, cy še co...
- No to uz ke šli křćić, no, to uz křesnej matce še davalo to nemluvńa vzdy na prave renke. To te'o bacym, ze, zeby nebyl kaľhutńik, zeby še nepisal ľavom renkom, hej, zeby nebyl ľavak, ba ze jyj go polozyć na prave renke, ona ši uz mogla go poty přelozyć, ale pjyrse tak. No. A po drugie gvařyli tak, i to bacym, i to ja i svojim robjyla, ze ke na švjnte

přimaňe iže clovek a ma male žecko co negvaři, z níkim negvaříc, a hohnoč mu po švjyntym přimaňu do gemby. Ze ma cyste řec. No aľe, co ja vjym, no, ja to temu veřyla, a cy to veřyli... To ja robjyla tak vzdy. Aľe to še uz...

- Jako z malym žeckem, hej?

- Male žecko, hej, cy go mas doma, cy go že, ľenze řesmes přegvaříc po přimaňu z níkim a jemu hohnoč tři razy, dyhnoč, ze to ma cyste řec. Ze pjykňe gvaři, řezajenkujes še, i cy to ja vjym, naši sycy gvařo doš.

(zvukový záznam - stevuliakova_2)

Text č. 3: Paracki

Rozpráva A. Jurčiová, učitelka na dôchodku, narodená 27. 6. 1937

Ke jek mjala třinaš rokof, byly me baržo dobre tři kamaratki a v žime, ke nebylo duzo roboty, ftedy še robjly paracki pjyřa. Aj my byly na parackak. Aľe uz po poledňu me še dogvařly, ze zrobime slomjanego panaka a zaňeseme go ućiceľom, fteri byvali při dome, že byly paracki. Ućiceľe hožili na vecere ku kacmarce. Vížali me ik, ze uz ido na vecere, tag me vzyňi ze slomy zrojonego panaka, velkego jako dobry hlop. Postavjyli me go ku žvjyřom, že byvali ućiceľe. Vtedy esce řebyla eľetryka v nasyj žežine. Švjycylo še ľen ľampaňi, aľebo ľampasaňi, aľebo švjyckaňi. Ke še ućiceľe vracali du domu, zjysćili, ze im při žvjyřak stoji jakisik hlop. Tak še go pjykňe pytali: Kto si? Panag řic. Znova še esce dva razy spytali. Panag im řic řepovežal, tag mu jedne střeřyli, aľe ftedy zjysćyli, ze je to ľen slomjany panak. Meľi s tego radoš, ze to byl ľen slomjany panak. Tak ozmysľali, co majo s řim zrobic. Zaňesli go na druge paracki, ze tam panaka řehajo. No aľe tam še tys paracki, ke vysly do poľa, vyľynkaly. Mlode žyřcenta še tak

vyľynkaly, ze še baly iš same du domu. Mušeli ik iš odprevažić starse paracki, abo hlopi. Panaka esce přečesli ku košćelnej brone. Košćelńikem byl ftedy taki srandovny hlop. Ten rano, ke vížal šežec při brone hlopa, nadřyj še go pjkne spytal: Co tu robis? Potym mu povežal: Odynć od brony. Aľe on nímjal nįjakej voľe odynś. A tak tys mu trohe přiľozyl. No ftedy zaś zjyścyl, ze je to slomjany panak. Aľe panak še potym straćyl a nık nevežal že je, že še požal. No najgorse bylo, ze ja vžyna mojim bratom portki a kabat, do kterego me slomjanego hlopa obľekli. Mać še dlugo nad tym trařila, ze že še straćyl kabat a portki. Myšľala, ze jyj ik vžyna voda, ke ik prala při vože. Barzo me to trařilo, bo ftedy nebylo teľo obľećeńa, jako mome teras. Aľe mać še nigdy nedozvežala, co še stalo s kabatem i portkami.

(zvukový záznam - paracki)

Text č. 4: Pašeńe

Rozpráva A. Jurćiová, učitelka na dôchodku, narodená 27. 6. 1937

Ja kek byla mala, mjalak ošem rokof, hožylak uz paš krovy do cervonego. To bylo tak tři kilometry od žežiny. Rano uz o soštyj me šli s krovami drogom, ftera byla oplocona, zeby krovy nepotlocyly poľe, na fterym byla nasazona řepa, aľebo našaty oves, abo końicyna. Ke me přišli do cervonego, tak še krovy zacyny paš. V potocku še napjly vody a na psarce še pasly. Přarka to byla taka tfarda trava. Aľe inyj ľepsyj tam nebylo. Ľen na štrece byla ľepsa trava. Aľe tam še nase krovy paš nešmjaly. Bo okolo štreki košyl trave štrekař. A ten keby nas byl vížal, byl by nas dobre ponagańal. Aľebo aj ojcom poskarzyl, ze me mu vypašli trave. A ftedy kćal aby mu nadgrode dali ojcovce. A tak nas vzdy napominaľi, aby me dobry požor na krovy davalı aby ik vlak nezařyl,

aľebo aby nas nedopat střekař na štrece. Ke še krovny na poledńe dojiľi, tak me mušeli o jedenstyj iš du domu š nimi. Krovny mama podojila, trohe pomeryzaly a o pol drugyj me zaš šli do cervonego paš. Ke bylo pjykńe, to še nom krovny aj gžyly a my ik mušeli zavracać. Vtedy me še doš nagońili za krovami. Při krovak me zazyli aj dobre easy. Ke še pasly, to me ši aj sašpjyvali: Pašće še krovički na želonyj lonce, bo vas paš nebede, ino dva mešonce. Naucyly me še aj pjykńe hukać. Hoćkedy me še aj zagraľi, ke krovny byly spokojne. Hažali me žapki na vode, to byly take čynke, ploske skalki. A tyy skalki na veľkej vože skakaly jako žapki. Hlopcy zaš pukali na bicak. A veželi to dobre. Aľe mušeli meć dlugi, dobre spravjony bic. Ke byla pjykna pogoda, to še krovny gžyly. Aľe ke byla pľuta, dysc, to nas komary tak zrely, ze me meli cale gembe, renki, kark cervony, co nas tak dogryzly. Obuće me meli usyte ze skory. Volaly še krpce. Ke še krpce namocyly, to nom byly veľke. Ke uskly, krpce, to nas tak učiskaly, ze nom pjynty do mjysa obedrely. No aľe švjyzego ľuftu me še doš uzyli, bo me skoro caly žyn byli na polu. Nimeľi me cas, ańi še nom nekćalo robić glupošci. Ke me vecor pišli du domu, to me byli tacy ustaći, ze me skoro nevladaľi stać na nogak. Umyli me še jako kotka lapkom, trohe pojedľi, trohe pomodľyli a šli me spać. No a na drugi žen zaš to iste.

(zvukový záznam - pašenie)

Text č. 5: Vojna

Rozpráva A. Jurčiová, učiteľka na dôchodku, narodená 27. 6. 1937

Moj zazytek z drugyj švjyntovyj vojny.

Ftedyk mjala sedem rokŏf. Nas oćec kořil trave na dolumoću a tak ře to tam volalo. Moja mać me poslala poveźeć ojcu, ze ře u nas zacyna vojna. Us potym o par dñi řli do poľskyj vojacy. Bylo to možno v septembře aľebo zacontkem oktobra. No, potym pñisla mobilizacyja. Mlodři hlopi dostali povolajoncy dekret na vojne. A potym uz me zyli v strahu a řledovali, jako ře vojna pñibľizuje ku nom. Nadřyj pñisly ņemecke vojska, aľe tje ře u nas dlugo nezźerzaly. Ruske vojska ig vygnali, aľe aby ņeobysli ņemecke vojska naprožno, tak zajimali ľuži ze sobom. No pñi tym im pomagali aj garźisći, to byli slovacy. Aľe nebyli od nas. Luže ře pokryli po pivnicak. Aľe aj tak doř ľuži vzyňi ze sobom. Potym ik ņehali v ľysku, v cymovyj, v meře a tam urcyty cas byli. Nas tys bylo v jednyj pivnicy tñicać. ņebyla to veľka pivnica. Aľe s tyk tñicaćik bylo dvacać ěeci. No nařli nas v tyj pivnicy, garźisći. To nas vygnali s pivnice. Nadřyj me řli ěeci. Becency jako jagñenta. To iře garźistŏf troske pñebralo. Potym poveźeli nasym ojcom a maćeřom, aby nas vzyňi nazat do pivnice, aľe aby me byli ěiho. Nase pivnice oznacyli, ze byla skontroľovana a ze tam v nyj ņikogo ņima. A my tag mogli zostać doma. Potym ře vojska ruske zastavjyli, bo ņemcy meľi dobre postaveņe, meľi dobry vyľad na glodŏfke. A mogli ruske vojska odstřeľovać. Bylo zastřeľeno doř rusŏf a ěi byli pohovani pñi koćeľe. Zaģinuľi aj dva glodovjaņe. Mņe jako male ěyřcentko ři obľubjyl jeden ruski vojak. Gvařyl mi po ruski, ze aj un ma doma male doćer. Pytal me, zebyk mu řpyvala. Ja mu řpyvala peřnicke orava orava, coř taka boľava. Nevjym keľo mi rozumjal. Un mi zař řpyval vychodřila na bereg

kaťuša. Aj ja še jo naucyla, aľe ňerozumjalak, co ňpjyvom. Ten vojak mjal vzdy pře mňe keks, aľebo aj cukřik. Bral me na koľana, zabaľyl do jeho čeplego kozuha, aľe po caše mać zjyśyla, ze mom v glove vsy. Mać mi poveźala, ze mozem ňpjyvac, aľe abyk še ňedala do kozuha baľic, abyk zaś ňimjala vsy. No aľe po tym uz ruske vojska odysly. Aľe nastalo daľse trapeňe. Vygaňali zaś nas do poľska. Luźe braľi ze sobom ľen to najpotřebňyjse. Mňe aj brata z bapkom ňehali doma a oćec s hlopcami i maćeřom ňľi do poľska. Aľe to takik starsyk ľuźi a malyk źeći zostalo vjyncyj doma. Aľe me doma dlugo ňebyľi. Ľen jedne noc. Na druģi źyň nas zaś zacyňi vygaňac ruske vojska. Ľebo ňemcy zacyňi odstřeľovać nase źeźine. Tak nas ruśi naloźyľi na saňe, mojego brata, mjal třinaś rokof, bapke, ta mjala ňedemźeśont a nas spoľňik ňedemźeśontsedem rokof. Odveźľi nas ku Sogore a tam nom poveźeľi, ze aby me ňľi na nogak do hoholova. My z bapkom me zysly ze saňi a moj brat a spoľňik nekćeľi zyś, ze ig muso odvjyś do hoholova. Aľe oňi poveźeľi aby zyśľi. A ke ňekćeľi, tak převröćili saňe aj ś niňi do ňnygu. Tag me muśeľi iś na nogak. Ve veľkim ňnygu. Bylo nom barzo źima. Ftedy me ňimeľi take čepce obuće jako źiś. No a tam naz uz cekal nas oćec i mać. Byľi me u jednyk v chocholove, fteři nas meľi raźi. Nase kamaratstvo esce aj teras ś niňi uźerzujeme.

(zvukový záznam - vojna)